

Skannausmaisteri:

Timo Kinnunen
Särkiniementie 16 A 41
70700 Kuopio
Finland

Esinahkasanat:

Lauri Rauhala suorastaan palvottiin 1970-1980 lukujen Jyväskylässä, vaikka en ymmärtänyt koskaan, miksi? Ehkä olen hieman yksinkertainen sellaiseen, mutta toisaalta olen aina inhonnut kaikenlaista palvontaa, ja elämää suuremmaksi korottamista. Toisaalta ne kutsuivat luennoimaan Pentti Linkolan, jolla ei ole minkäänlaista loppututkintoa. Uskoivat kenties, että kansan syvissä riveissä on voimaa. Ei ole, sillä siellä piileskelee se Gaussin käyrän kuvaama heikompilahjaisten joukko. Kaikenlaiset kotoperäiset persut ja Putinin yön sudet -ynnä Amerikan helvetin enkelit. Jos joku on eri mieltä, niin viitatkoon.

Läh: KRIITTINEN KORKEAKOULU
kirj: Lauri Rauhala
aihe: Humanistinen psykologia

Seuraavassa tarkastellaan ääriiviivamaisesti sitä, mitä psykologiassa on lähimenneisyydessä tapahtunut ja tapahtuu parhaillaan.

Psykologian historian ääriviivoja

Psykologian historia on pitkä tai lyhyt riippuen siitä, mitä psykologialla tarkoitetaan. Yhtäältä sen voidaan katsoa olevan vanhin tiede, sillä omaa psyykistä ja henkistä olemuspuoltaan ihminen on alkanut eri kulttuureissa tarkastella ensimmäiseksi ja heti, kun ilmiöiden tiedollisen selvittelyn tarve on hänessä herännyt. Toisaalta tieteellisen psykologian katsotaan yleensä länsimailla alkaneen vasta siitä, kun **Wilhelm Wundt** perusti kokeellisen psykologian laboratorionsa Leibzigiin v. 1879. Jälkimmäisessä tapauksessa ratkaisevana tekijänä psykologian alkuajankohdan määrittämisessä pidetään kokeellisuutta.

Kysymystä, mitä psykologian pitäisi tutkia ja miten jotta se täyttäisi tehtävänsä ja olisi tiedettä, ei näytä olevan helppo ratkaista. **Immanuel Kant** sanoi aikoinaan, että tieteellinen psykologia on mahdottomuus. Ilmeisesti hän tarkoitti tällä väitteellään sitä, että luonnontieteiden tieteellisyyskriteereitä tyydyttävä psyykkis-henkinen tutkimus ei tavoita olennaista asioista eikä siten ansaitse psykologian nimeä. Jos taas näitä ilmiöitä selvitetään adekvaatisti eli niiden perusluonnetta vastaavasti, se voisi olla psykologiaa, mutta ei tiedettä luonnontieteiden mittapuun mukaan.

Tilanne ei ole **Kantin** päivistä olennaisesti muuttunut. psykologia ei ole vielä löytänyt omaa tematiikkaansa. Tosin sen piirissä on ollut eräiden tutkimusvirtausten tilapäisiä valta-asemia, jotka ovat antaneet näennäisvaikutelman tämän tutkimusalan tehtävien selkiytymisestä ja menetelmien vakiintumisesta. Osuvampi on kuitenkin toteamus, että psykologiassa on vain ajauduttu yhdestä muotivirtauksesta toiseen. Usein puhutaan näihin tempoiluihin viitaten psykologian kriiseistä. Pahimpien kyynikkojen mielestä psykologiassa ei ole toistaiseksi muuta ollutkaan kuin kriisejä.

Psykologian nykyinen hajanaisuus on herättänyt kahta päätyyppiä olevia kannanottoja tilanteen laukaisemiseksi. Yhtäältä tunnetaan tarvetta yhtenäistää psykologia. Toisaalta on tutkijoita, jotka pitävät luonnollisena, että ihmistutkimus differentioituu niilläkin aloilla, joita viime aikoina on pidetty yhden psykologiatieteen toimintapiiriin kuuluvina. Jälkimmäiset sanovat, ettei yhtenäisyyttä voida saavuttaa eikä ylläpitää minkäänlaisin tiedepoliittisin voimakeinoin. jos on niin, että psykologiassa on tavoiteltu liian epäyhtenäisen problematiikan selvittelyä yhdentyypisen metodologian pohjalta, tilanne muodostuu yhtenäisyystavoitteiden kannalta ennen pitkää kestäättömäksi. Näin onkin käynyt.

Edellisessä katsannossa toimiva psykologian yhtenäistämislake ei ole saavuttanut mitään näkyvää tulosta. Tässä "unification" -liikkeessä ilmeisesti etsitään puutteellisesti analysoidusta ihmiskäsityksestä seuraten tavoittelijaansa aina pakenevaa harhakuvaa, jolla ei ole periaatteellisiakaan edellytyksiä onnistua. Eräs mahdollinen kehityslinja voisi olla psykologiassa samantapainen kuin se, mikä on jo kauan vallinnut lääketieteessä. Sana lääketiede on nimi katto-organisaatiolle, joka koordinoi väljästi suhteellisen itsenäisiä tutkimusaloja.

Analogisesti psykologiaan voitaisiin edelleen sisällyttää myös sellaisia ihmistutkimuksen lajeja, kuten käyttäytymisen, toiminnan, elämäntilanteiden ja aivoston tutkimuksia. Psykologian käsite tällaisena katto-organisaationa saisi kuitenkin tällöin aivan toisen merkityksen kuinsillä on erillisenä tieteenä. On myös vaikea nähdä millä perusteella niin erilaisia problematiikkatyyppisiä edustavia tutkimusaloja kuin edellä mainitut, pitäisi koota yhdeksi tieteenksi. Ne ovat ihmistieteitä, mutta eivät sen 'psykologisempia' kuin esimerkiksi monet humanistiset tieteet. Jälkimmäisten liittäminen psykologiaan olisi paljon paremmin perusteltavissa kuin esimerkiksi neurotieteiden siihen ymppääminen.

Mahdollista myös olisi, että mainitut ja nyt psykologiaan tungetut tieteenalat suljettaisiin pois sen piiristä. Tälle menettelylle olisi perusteluna se, että niissä kyseessä olevia ongelmia tutkitaan jo muissa tieteissä. Psykologia jäisi tällöin nimeksi tajuntatieteille. Suunilleen tässä mielessä psykologia käsitettiinkin tämän vuosisadan alussa mm. Würzburgin koulukunnan piirissä. Tällaisia kehitystendenssejä esiintyy jälleen ajassamme. Amerikkalaiset tutkijat ovat viime aikoina puhuneet tajuntatieteistä "consciousness disciplines" -termin avulla. Näin nimetty käsite tulee ainakin lähelle klassista näkemystä psykologiasta psyykkis-henkistä tutkivana tiedonalana.

Ilmeiseltä nykyvaiheessa näyttää, että mitään ihmistutkimuksen järjellistä työnjakoa puheena olleissa yhteyksissä ei saavuteta ennekuin lähdetään ontologisesti hyvin

analysoidusta ihmiskäsityksestä. Sen pohjalta vasta päästään ymmärtämään, miten ihminen on olemassa, ts., mitä olemuspuolia hänessä on ja millaista erityyppistä problematiikkaa niissä ihmistutkimukselle tarjoutuu. Silloin tutkimusalojen työnjako voidaan ratkaista sillä perusteella, minkä problematiikan kunkin tieteenalan looginen pätevyys periaatteessa kattaa. Nykyiset päällekkäisyydet, kilpailuasenteet ja ammattipoliittiset kiistat etupiirijaoista, jotka aiheuttavat tutkimusresurssien suurta tuhlausta, voitaisiin silloin välttää. Tällöin olisi myös mahdollista päästä siitä nykyisestä onnettomasta tilanteesta, että ihmisen kokonaisuudessa on ongelma-alueita, joita ei tutki mikään tiede.

Se, että ihmistutkimuksen mosaiikkimainen muodoste, jota nykyisin kutsutaan psykologiaksi, on edennyt kehityksessään teesi-antiteesi -kaavion mukaan. Uusi suuntaus on aina paljastanut edellisen puutteita ja virheitä sekä tähdentänyt laiminlyötyjen ongelmien tärkeyttä. Tällaisessa kehitysmallissa ei olisikaan paljon moitittavaa, jos eri ajatussuunnissa tiedostettaisiin omat mielekkyys- ja pätevyysrajat. Näin valitettavasti ei ole aina ollut asianlaita, vaan jokin tutkimussuunta on julistanut itsensä ainoaksi oikeaksi ja kaiken kattavaksi psykologiaksi. Näin on käynyt erityisesti behaviorismin kohdalla. Se on ollut hallitsevassa asemassa viimeiset runsaat 70 vuotta. Toinen merkittävä virtaus tällä vuosisadalla on ollut psykoanalyysi eri variaatioineen. Viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana on kolmanneksi valtavirtaukseksi muodostunut humanistinen psykologia, joka on kehittymässä neljänneksi nykypsykologian päävirtaukseksi.

Behaviorismin erityispiirteet

Jotta olisi helpompaa ymmärtää teemana olevan humanistisen psykologian syntyä ja tehtävähahmotelmia, on tarkasteltava hieman behaviorismin erityispiireitä psykologiana. Humanistinen psykologiahan on kehittynyt tärkeällä tavalla juuri behaviorismin antiteesinä. Behaviorismi on edellä mainituista tutkimusvirtauksista saanut toistaiseksi yksin tieteellisyyden korkean arvolauseen, nauttinut yliopistojen erityistä suojelua ja ollut siten ns. akateemista psykologiaa.

Kaikilla empiirisillä tieteillä ja tutkimussuunnilla on toimintansa peruslähtökohtana ja tukena jokin filosofia, vaikkapa sitä ei aina tiedosteta tai selkeästi julkilausuta. Behaviorismin kohdalla se on ollut looginen empirismi. Tämä filosofia tavoitteli tieteiden ykseyttä. Ihanteena siinä oli tieteiden yhteinen kieli ja yhteiset metodit. Tieteiden ykseys olisi sen mukaan sulkenut piiriinsä myös humanistiset tieteet psykologia mukaanluettuna. Loogisen empirismin tiedekäsitys oli fysikalistinen. Tieteen tehtävänä sen mukaan oli mm. osoittaa ilmiöt ehdottoman deterministisiksi, selittää ne kausaalisesti, paljastaa niiden noudattamat lainalaisuudet, ennustaa niissä esiintyvien tapahtumien kulkua ja mahdollistaa niiden kontrollointi.

Näiden päämäärien saavuttamiseksi kaikki subjektiivinen oli tarkoin eliminoitava, hypoteesit oli koeteltava kokeellisesti, oli käytettävä kvantitatiivisesti mittaavia menetelmiä ja teoriain kehittelyn ideaaleiksi asetettiin matemaattinen formulointi. Nämä

johtoaatteet ja vaatimukset olivat mielekkäitä sekä ainakin jossain määrin mahdollisia toteuttaa fysikaalisissa tieteissä, jossa tutkimuskohteena on eloton objekti. Tällaista tutkimuskohdetta kutsutaan usein suljetuksi systeemiksi eli normaaliolosuhteissa suhteellisen stabiilina pysyväksi järjestelmäksi. Sellaisia ovat esimerkiksi atomit.

Alkuperäinen watsonilainen behaviorismi koetti toteuttaa näitä jyrkkiä vaatimuksia kirjaimellisesti. Sen ihmiskäsitysten mukaan ihminen on tosin avoin systeemi muiden elollisten olioiden tapaan, mutta vain organismi, joka on lopullisesti tutkittavissa ja selitettävissä ärsyke-reaktio -kaaviossa. Kaikki ns. mental -käsitteet katsottiin tarpeettomiksi ja siksi hylättäviksi. Ajattelua, kuten muitakin merkityskokemuksia uskottiin voitavan tutkia pienoiskäyttäytymisenä ja käyttäytymisten dispositioina kuten kurkunpään liikkeinä. Tämä nykyisin groteskilta psykologiselta vitsiltä tuntuva periaateohjelma ei tietenkään voinut olla psykologisena tutkimusstrategiana läpivietävissä. Käyttäytymisen psykologiassa oli pian otettava jälleen käyttöön mental -käsitteitä. Psykologian historioitsijat esittävät tämän behaviorismin perääntymistien kolmivaiheisena (n. 1912-1930, 1930-1950, 1950 jne.). Eri vaiheiden erotteluperusteena on tällöin juuri se, miten käyttäytymisen paradigma sai uutta sisältöä mental -käsitteiden huomioon ottamisen lisääntymisen johdosta.

Mental -käsitteiden paluu behavioristiseen psykologiaan ei kuitenkaan merkinnyt sitä, että tajunnallisuuden ongelma olisi samalla tullut ymmärretyksi ja sen omilla ehdoilla huomioon otetuksi. Päinvastoin psyykkis-henkisen olemassaolo on behavioristisessa psykologiassa jatkuvasti analysoimaton asia. Sitä vastahakoisesti siedetään, koska sitä ei ole onnistuttu karkoittamaan.

Behaviorismissa on tavoiteltu ja tavoitellaan yhä tilastollisia keskiarvolakeja ihmisistä. Kvantitatiivinen mittaus ulotetaan niihinkin ilmiöihin, joiden kannalta se on mahdottoman olemusvieras. Psykologin ensimmäisenä tehtävänä jotakin ihmisestä tutkimaan ryhtyessä on kehitellä mittari, joka ilmaisee tulokset numeroituvasti ja siten tilastolliseen jatkokäsittelyyn luontuvalla tavalla. Numeroiden käytössä on suorastaan maagisia vivahteita. Jotkut kriitikot kutsuvat tätä ilmiötä "aritmomaniaksi".

On tietenkin selviö, että tilastollisia keskiarvolakeja ja ennusteita tarvitaan esimerkiksi yhteiskunnan laajojen toimintastrategioiden suunnittelussa. Mutta yksityisen ihmisen kohdalla - esimerkiksi hänen henkilökohtaisten ongelmiansa selvittelyssä ja niissä häntä auttamaan pyrittäessä - tilastolliset keskiarvomonstrumit ovat usein lähes arvottomia. Tilastoissa yksityiset poikkeamat tasoittavat toisensa ja hukkautuvat. Keskiarvoon vertaaminen ei paljon auta, vaan juuri yksilöllisten erikoispiirteiden tuntemus on ihmisen auttamisessa olennaista. Behavioristisessa psykologiassa ei kuitenkaan ole käsitetty ihmisen yksilöllistä ainutkertaisuutta eikä ainutlaatuisuutta. Ihmisellä on tendenssi muodostua sen tutkimusotteissa esineiksi ja tilastollisiksi yksiköiksi, joita voidaan laskea yhteen milloin mitenkin.

Omalaatuisen yliampuva on behaviorismissa myös ennustettavuuden ja manipuloinnin vaatimukset. Ennustamisen merkitys ja käyttö ihmisen kohdalla on tietenkin aivan muuta kuin fysikaalisissa tieteissä. Miksi ihmisen elämäntulkua, ratkaisuja ja kokemusta pitäisi

voida ennustaa luonnonilmiöiden tapaan? Tällaista voidaan vaatia vain sellaisen ihmiskäsityksen pohjalta, jonka mukaan ihminen on mekaanisten lakien alainen objekti, suljettu systeemi, joka ei kykene vaikuttamaan omaan tapahtumiseensa. Luonnonilmiöiden kohdalla ennustettavuus on tarpeen, jotta niitä voitaisiin kohtuullisessa määrin ja ilman riistoa hallita. Inhimillisesti merkittävien tapahtumien ennustaminen ja niiden asianomaiselle esittäminen on usein paitsi tarpeetonta myös eettisesti arveluttavaa. Esimerkiksi avioliiton solmiville nuorille tuskin olisi rakentavaa kuulla ennuste siitä, milloin he kohtaavat ristiriitoja, jotka hajoittavat heidän kotinsa. Vanhemmille ei olisi rohkaisevaa kuulla, että heidän lapsensa epäonnistuvat koulussa ja elämässä. Suorastaan tyrmistyttävää olisi saada ennuste ajankohdasta, jolloin ihminen joutuu vakavan onnettomuuden uhriksi.

Ihmisen kohdalla julkilausutut ennusteet eivät ole neutraalissa suhteessa tapahtumiin, joita ne koskevat. Asianomaiselle annettuina sekä myönteiset että kielteiset ennusteet saattavat kohtalokkaasti häiritä hänen elämänsä luonnollista kulkua. Myönteiset ennusteet saattaisivat johtaa ihmisen passiiviseen odotukseen, josta voisi seurata, ettei ennuste toteudukaan. Negatiivinen ennuste voisi johtaa tarpeettomaan kärsimiseen ja kenties epätoivoisiin tekoihin, joilla hän pyrkisi väistämään kohtaloaan. Näissä välttelyissään hän saattaa toimia esimerkiksi tiedostamattomasti siten, että ennuste kuitenkin toteutuu. Ennusteilla ei siten useinkaan ole ihmiselle itselleen hänen elämänsä rakentavasti vaikuttavaa merkitystä. Ennustettavuutta ihmisen kohdalla kiihkeästi tavoiteltaessa ajateltaneen, että hänet pitää saada tieteen avulla täydelliseen hallintaan samaan tapaan kuin höyrykone, auto, tietokone ym. mekaaniset laitteet. Tällaista tietoa tavoitellaan tieteessä, jota **Max Scheler** kutsuu nimellä "Herrschaftswissenschaft" eli herruus- tai hallintatiede.

Behaviorismin tämänkaltaiset ihmisen olemusta koskevat karkeat yksipuolisuudet ja erheet ovat nyt sen vuosikymmenisen toiminnan jälkeen helposti todettavissa. Ehkä kaikkein keskeisin ja haitallisin niistä on se, että behaviorismissa ei ole ymmärretty inhimillisen kokemuksen - eli toisella tavalla ilmaisten - merkityksen ongelman luonnetta ja asemaa psykologiassa. Siinä ei ole koskaan täysin käsitetty, että ulkoinen käyttäytyminen ja koetut merkitykset ovat tutkimuskohteina silloittamattomasti eri asioita. Tämän väitteen ymmärtämistä auttaa seuraava.

Käyttäytymisestä voidaan puhua ja se voi esiintyä tutkimuskohteena sillä ehdolla, että on tajunta, joka sitä tutkii. Tutkiva toiminta voidaan tässä käsittää niin väljästi, että sitä ovat kaikki tajunnan mielekkäät sisällöt, joiden kohteena on oma tai toisen käyttäytyminen. Mehän saatamme ajatella käyttäytymistämme, suunnitella sitä, katua sitä, tuntea syyllisyyttä käyttäytymisvirheistämme, ahdistua niistä jne. Ne kaikki ovat merkityksiä käyttäytymisestä. Niiden synnyn, muuntelun ja kehittämisen tutkimus on juuri merkityksen ongelman eikä ulkoisen käyttäytymisen selvittämistä. On kirkkaasti tiedostettava, että tutkivaa systeemiä eli ajatusoperaatioita ei voida tutkia samoin käsittein kuin sen kohteena olevaa käyttäytymistä.

Tärkeintä ja tutkimuksen kannalta elementaarista psykologiaa olisi käsittää, että yleensä ilmiöt ja käsitykset näistä ilmiöistä ovat eri asioita. Siten merkitykset planeetta

Venuksesta eivät ole planeetta Venus, käsitykset rikollisuudesta eivät ole rikollisuutta eivätkä käsitykset prostituutiosta ole prostituutiota jne. Behaviorismissa ei ole päästy näiden oivallusten tasolle, koska psyykkis-henkisen tutkimusta ei siinä nähdä omana käyttäytymisestä erottuvana tutkimustehtävänä.

Humanistinen psykologia

a) synty

Humanistisen psykologian synnylle ja kehittymiselle oli olemassa kulttuurillinen tilaus. Behaviorismin luonnontieteitä jäljittelevä mekaanisuus ja sen kyvyttömyys selittää aidoimmin inhimillistä ihmisessä eli hänen psyykkis-henkistä olemuspuoltaan oli jo ylittänyt monien tutkijoiden tieteellisen sietokyvyn. Uusien näkemysten esilletuloa joudutti osaltaan myös kulttuurinkriisi laajemminkin ymmärrettynä. Ihmisiä oli yleisesti vallannut häätä siitä, miten pelastaa elämä maapallolla. Yleisesti koettiin, että behaviorismilla ei ole tässä vaiheessa ihmisen ymmärtämiseksi ja hänen kehittämisekseen paljoakaan annettavaa. Ihminen, joka **Schopenhauerin** sanontaa lainaten on surkea "luonnon tehdastuote", oli saanut hallintaansa käsittämättömät voimat ilman edellytyksiä hallita niiden käyttöä. Siksi alettiin yleisesti kaivata tutkimusta, joka paremmin selvittäisi ihmistä, tätä omalaatuista vastakohtien ristisiitosta.

Humanistisen psykologian nimeä alettiin Amerikassa ja Englannissa käyttää jo 1950-luvulla. Kun järjestäytymistehtäviä oli kehitelty muutama vuosi, perustettiin Association of American Humanistic Psychology v. 1961. Perustavassa kokouksessa oli mukana hyvin monenlaisia uutta etsiviä liikkeitä ja ajatussuuntia nudisteista alkaen. Erilaiset paineet ja odotukset purkautuivat siten tämän kanavan kautta. Tilaisuus oli läsnäolioiden kuvauksen mukaan erilaisten protestiliikkeiden katselmus. Pian seuran toiminta kuitenkin tasaantui ja työmuodot alkoivat selkeytyä. Journal of Humanistic Psychology alkoi ilmestyä v:sta 1961 alkaen. Toiminta laajeni myös Eurooppaan. Ensimmäinen kansainvälinen kongressi pidettiin Hollannissa v. 1970. Amerikan psykologisen seuran alajaostoksi humanistinen psykologia hyväksyttiin v. 1970. Kuuluisaksi on tullut Esalen instituutti, joka perustettiin Kaliforniaan v. 1962. Se on ollut monenlaisten rohkeitten humanistipsykologisten kokeilujen ja sovellusten kehto.

Mistään yhtenäisestä humanistisesta koulukunnasta ei kuitenkaan voida nykyvaiheessa puhua. On vain suuri joukko erilaisia ajatussuuntia ja kokeiluja, joita yhdistävät muutamat yleisesti hyväksytyt keskeiset periaatteet.

b) aatemaailma ja tavoitteet

Mitkä sitten ovat humanistisen psykologian aatemaailma ja keskeiset tavoitteet ääriivivamaisesti luonnosteltuina? Ensimmäisissä humanistisen psykologian julkaisuissa

tähdennettiin aina, että kyseessä on "human science", ihmistiede. Tämä oli tietenkin hyödyllinen toimintapiirin rajausta, sillä eläintutkimus, jota behaviorismi sisältää, on toki tarpeen sulkea pois spesifisestä ihmistutkimuksesta. Tämä kovin väljä määrittely on luonnollisesti vaatinut lisää tarkennusta. Ainakin seuraavia teemoja on pidetty tutkimusohjelmissa esillä: itseys, itsensä toteuttaminen, luovuus, rakkaus, arvot, merkityksen ongelma, yksilöllisyys, ihmisen sisäisyys, henkinen kasvu, muutos, persoonallinen eheys, vastuu, psyykkis-henkinen hyvinvointi ja arkikokemuksen ylittävä tajunta. Sitä, mitä ne kulloinkin merkitsevät, saa paremman käsityksen vasta yhteyksistä, joissa niitä yksityiskohtaisemmin tarkastellaan. Pelkät nimikkeetkin antavat jonkinlaisen kuvan humanistisen psykologian painotussuunnista.

Yleistävästi on sanottavissa, että humanistisessa psykologiassa on omaksuttu päinvastainen orientoituminen lähes kaikissa niissä asenteissa ja tavoitteissa, jotka edellä todettiin behaviorismin rajoituksiksi sekä puutteiksi. Näin kai antiteesin kuuluukin toimia. Filosofisesti humanistinen psykologia näyttää nojautuvan lähinnä eksistentiaaliseen fenomenologiaan. Sehän on filosofinen suuntaus, jossa ihminen erityisesti psyykkis-henkisenä olentona on keskeisenä ongelmana. Myös itämaisiin filosofioihin vedotaan monissa toimintaa perustelevissa esityksissä.

Humanistisessa psykologiassa on alusta asti tähdennetty holistisuutta ihmisen ymmärtämiseen pyrittäessä. kokonaisuuden tähdentäminen ei kuitenkaan tällöin merkitse sitä, että ihminen olisi homogeeninen. Humanistinen psykologia etsii itselleen mielekkäästi rajautuvaa tehtävää kokonaisuuden tutkimuksessa. Alan julkaisuista saa sen käsityksen, että aivan keskeiseksi humanistisessa psykologiassa on muodostunut merkityksen ongelma eli juuri se, joka behaviorismissa on jäänyt hoitamatta. Tämä filosofoiva nimitys kattaa kaiken sen problemaattisuuden, mikä sisältyy inhimilliseen kokemukseen. Merkityksen käsite ymmärretään tällöin niin väjästi, että merkitystä on kaikki ihmisen mielellinen suhde maailmaan ja omaan itseensä. Kieli puhuttuna ja kirjoitettuna on vain merkityssuhteiden organisoitumisen erikoistapaus.

Näin ajatellen merkitystä on ahdistus, pelot, viha, rakkaus, pyhyiden ja hartauden kokemukset, arki ajattelun miellejuoksu, rationaalinen päättely, perustunnelmat kuten tyytyväisyys, tyytymättömyys, onnellisuus jne. Niissä kaikissa koetaan jokin mieli, joka usein on manifestisti intentionaalinen eli se on jostakin tunnetusta ja tiedetystä ilmiöstä tai asiasta. Aina ei kodetta kuitenkaan näytä olevan. Sellaisia mielellisiä tiloja ovat esimerkiksi ahdistuneisuus, onnellisuus, pyhyiden kokeminen ym. Emme voi sanoa, mistä ahdistus, onnellisuus ja pyhyys ovat tai mihin ne viittaavat. Ne vain valtaavat meidät. Myös ns. funktionaaliset psyykkiset häiriöt - eli ne, joissa orgaanista aivopatologiaa ei ole havaittavissa - ovat epäsuotuisaa kokemusta eli ristiriitaisia, ambivalenttisia, epärealistisia, diffuuseja yms. merkityssuhteita. Näiden ilmiöiden nimeäminen taudeiksi tai sairauksiksi tuoksahtaa mytologialta, sillä merkityssuhteista ei voida järjellisesti sanoa, että ne sairastuisivat tai saisivat jonin taudin.

Kun tämä kaikki oivalletaan, käsitetään myös, miten merkityksen ongelma sisältää liioittelematta kaikkein tärkeimmät asiat ihmisen olemassaolosta. Koetuissa merkityksissä ihminenä olemisen ihanuus ja kurjuus juuri selvimmin ilmenevät.

Maailmankuvassa, joka on koettujen merkityssuhteiden kokonaisuus, heijastuu myös ihmisen henkisen kehityksen aste. Ei siis ole kummeksuttavaa, että humanistinen psykologia asettaa tärkeimmäksi tehtäväkseen tutkia, miten merkityssuhteet kehkeytyvät, miten ne vääristyvät ja miten niitä voidaan kehittää.

Näissä pyrkimyksissä humanistisessa psykologiassa on otettu huomioon se yksinkertainen ja perustavaa laatua oleva seikka, että ihmisen subjektiivisen maailmankuvan muodostusta ei ole järjellistä empiirisesti tutkia minkäänlaisena ihmisille yhteisenä tilastollisena asiana. Meillä jokaisella on ainutkertainen ja pääosaltaan ainutlaatuinen elämäntilanteemme. Siinä vallitsevista asiantiloista tarjoutuvat ne aiheet, joista merkityssuhteet saavat mielellisen sisältönsä. Koska elämäntilanteemme ovat erilaisia, olemme siten determinoidut kokemaan monilta oleellisilta osiltaan toistemme kanssa eri tavoin. Vaikka meillä on yhteisiä rakennetekijöitä elämäntilanteissamme, kuten yhteiskunnalliset asiantilat, kulttuurilliset ilmiöt, maantieteelliset ja ilmastolliset olosuhteet jne., inhimilliseltä kannalta kaikkein tärkeimmät elämän puitteet eli perhe- ja ystävyysuhteemme sekä oma työmme ovat vain meille itsekullekin henkilökohtaisia.

Kun vielä otetaan huomioon, että maailmankuvan sisäisessä organisoitumisessa jo olemassaoleva kokemuspohja toimii keskeisellä tavalla kaiken uuden sisällön järjestäjänä, tulkitsijana ja kokonaisuuden sijoittajana, ymmärretään paremmin, miten jokin samoinkin nimetty todellisuuden ilmiö saattaa eri maailmankuvissa saada aivan erilaisen merkityksen. Olemme kokemisessamme aina sidoksissa omaan tajunnalliseen historiallisuuteemme. Näiden seikkojen valossa tulee käsitettäväksi, että merkityskokemukset eivät ole neutraaleja yhteenlaskettavia, joita voidaan samaa merkitsevinä koota eri maailmankuvista tilastoiksi. Näin kuitenkin yleisesti tehdään psykologiassa ja psykiatriassa. Merkityssuhteella on merkityksensä vain omassa maailmankuvallisessa yhteydessään. Sieltä irroitettuna se on tuskin mitään. Humanistisessa psykologiassa on selkeästi tiedostettu tämä merkityssuhteiden omalaatuisuus tutkimuskohteena.

Näitä asioita tähdennettäessä humanistisessa psykologiassa on väistämättä jouduttu vastakkain sen dogmin kanssa, että tiede tutkii ja tavoittelee vain yleistä. Ihmisten maailmankuvien sisältöjä koskevia löydöksiään ei voida yleistää. Ainakin käsite "yleinen" pitää tällöin ymmärtää toisella tavalla joksikin sellaiseksi generelliksi, joka koskee vain yhden tietyn maailmankuvan sisäisessä tapahtumassa esiintyvää yleistä, esimerkiksi kokemuksen samana toistuvuutta. Humanistisessa psykologiassa on näin jouduttu tähdentämään yksilökohtaisuutta ja idiograafista tutkimusta. Yksilöllisyyden käsitteelle on tällöin pyritty antamaan positiivinen sisältö. Individualisti ei ole haukkumasana, vaan nimi vastuulliselle ja itseään ohjaamaan kykenevälle persoonallisuudelle, jollaiseksi kaikkien tulisi kehittyä. Myös objektiivisuuden käsitteestä tähdennetään sen toista aspektia. Sillä tarkoitetaan totta ja paikkansapitävää eikä yleispätevää. Jos psykologi saa tutkittavakseen tietoa, joka on totta ja osuvaa vain tämän ainutkertaisen yksilön kohdalla, se juuri on myös objektiivista. Humanistisessa psykologiassa ei hyväksytä sitä näkemystä, että tiede olisi jotakin apriori eli jonkinlaisen jumalallisen säädöksen pohjalta tutkijoita määräyksineen ikuisesti sitovaa. Humanistisen psykologian ajattelutavan mukaan tiede tulee jatkuvasti joksikin silloin, kun tutkijat

lähestyvät ongelmia adekvaatisti eli niiden olemusta vastaavalla tavalla. Muunlainen tutkimus on ongelmien kannalta epätieteellistä olipa se miten eksaktia tahansa. Esimerkiksi uskonnollisen tai esteettisen kokemuksen syvyyttä ei voida metrisesti mitata. Humanistisessa psykologiassa esiintyy siten pyrkimystä itse tiedekäsityksen uustulkintaan.

Ihmisen erikoisaseman ja yksityisen ihmisen ainutkertaisuuden tähdentämisellä katsotaan olevan eettiset oikeutuksensa. Arvoista ja eettisistä ongelmista voidaan ja pitää tietenkin puhua kaikkia ihmisiä velvoittavalla tavalla. Eettiset periaatteet ovat yleisiä. Mutta ihmiseltä ei voida edellyttää henkilökohtaista vastuullisuutta, jos hänet tieteen arvovallalla tulkitaan massan osaksi, tilastolliseksi yksiköksi, jonka tulisi - ollakseen normaali - olla mahdollisimman lähellä keskiarvoa. Humanistisessa psykologiassa pidetään erityisen vaarallisena sitä, että tiede omalla toiminnallaan antaa yksipuolisen ja harhaanjohtavan kuvan siitä, mikä ihmisessä on tärkeintä ja siksi tutkimisen arvoista. Kuinka voidaan odottaa, että kadun mies kiinnostuisi esimerkiksi arvotajuntansa kehittämistä ja henkisestä kasvustaan, kun psykologia ei pidä niitä edes tutkimisen arvoisina asioina.

Humanistisessa psykologiassa kehkeytymässä olevaa uutta käsitystä psykologiasta tieteenä voidaan eräältä puolelta luonnehtia **Max Schelerin** toisella tiedetyypillä, jonka hän nimeää sanalla "Bildungswissenschaft", eli sivistystiede. Tämän tieteen tuottaman tiedon avulla ei pyritä hallintaan eli toisten suorittamaan ihmisten manipulointiin, vaan hänen sivistämisensä ja henkisen kasvunsa edistämiseen. Tälle tiedon hankinnalle ja käytölle humanistisessa psykologiassa on luonteenomaista tajunnallinen sisäisyys silloinkin, kun tutkimusta suorittaa toinen henkilö. Kun ihminen oivaltaa tässä prosessissa jotakin, sitä ei ulkoisteta deltaajina johonkin tilastoon, vaan sen annetaan sijoittua välittömästi heti syntyessään hänen maailmankuvansa rakenteeseen. Siellä se on seuraavassa vaiheessa osallisena siinä kokemusperustassa, joka taas 'ottaa haltuunsa', tulkitsee ja sijoittaa uutta kokemusta maailmankuvaan jonne loputtomiin. Jos uusi kokemus on ollut myönteinen, rakentava, harmonisoiva ja rikastava, merkitsee se pientä edistymistä henkisen kasvun prosessissa. Humanistinen psykologia harjoittaa ja suosittelee siten yksilökohtaista henkistä tutkimusta, jonka tulokset tulevat sovelletuiksi välittömästi ilman teoriaa ja yleistettävyyden vaatimusta. Eihän voida edellyttää, että toinen ihminen edistyisi kanssamme juuri samoin askelin edeten.

Tämän psykologiatulkinnan lisäksi ehdotetaan joskus vielä radikaalimpaa. Psykologiaa on myös se, että ihminen tutkii itseään. Itämaisissa psykologioissa tämän tutkimuksen mielekkyys on jo ammin hyväksytty itsestäänselvytenä. Meillä sitä yleisesti pidettäneen tieteen pyhyden rienauksena. Tosin meditaation saavuttaman memestyksen ansiosta tämä omalaatuinen psykologian harjoitus on länsimaillakin jo saavuttamassa ainakin jonkin verran hyväksyntää.

Jotta tällainen itsetutkimus tulisi helpommin ymmärrettäväksi, verrataan sitä tässä toiseen hieman paremmin tunnettuun toimintaan, psykoterapiaan. Auttava siinä itse asiassa tutkii omaa maailmankuvaansa, korjaa asteittain epärealistisia ja vääristyneitä merkityssuhteita. Mitään muuta muutos ja kehitys siinä eivät voi olla. Terapeutti stimuloi tätä

prosessia, auttaa joskus uutta ymmärtämistapaa etsittäessä, toimii inhimillisen kanssakäynnin vastapelurina ja tarjoaa siten autettavalle tilaisuuden elämäntaidon harjoitteluun. Muutoksen realistisuuden kriteereinä ovat asianomaisen omassa elämäntilanteessa vallitsevat asiantilat. Merkityskokemusten täytyy tietenkin olla niitä vastaavia. Onnistunut terapeutin tulos ilmenee siten maailmankuvan selkiytymisenä ja siitä seuranneena lisääntyneenä elämäntaitona.

Silloin kun sovellutuksen tavoitteena on kokemistavan kehittäminen ja siis maailmankuvan suotuisan muutoksen tavoittelu, tämäntyyppinen itsekohtainen tutkimus on ongelmien kannalta adekvaattia. Miksi se ei siis voisi olla eräänlaista psykologiaa silloinkin, kun sitä harjoitetaan täysin yksin? Humanistisessa psykologiassa ei takerruta pakkomielteisiin siitä, mitä tieteen pitää olla, vaan etsitään ja kehitellään tutkimustapoja ilmiöiden itsensä asettamista vaatimuksista käsin. Tärkeintä on tiedon ja sovelluksen toimivuus.

Humanistisessa psykologiassa tutkimusmetodeissa esiintyy vaihteluita niinkuin edelliset tapaukset jo osoittavat. Yleisesti kuitenkin laboratoriokoe menetelmänä hylätään. Vain niissä tapauksissa, joissa pyritään kartoittamaan muistin, tarkkaavaisuuden, havainnon, oppimisen jne. yleisiä piirteitä, voidaan koetta soveltaa. Mutta silloin kun halutaan selvittää sitä, millaisia merkityssuhteita ihmisen maailmankuvassa sisällöllisesti on ja miten ne liittyvät toisiinsa, kokeen arvoa vähätellään. Koetilanne on niin pelkistetty, että se ei anna kuvaa ihmisen kokemistavasta eikä myöskään ulkoisesta toiminnasta hänen oman elämäntilanteensa kompleksissa olosuhteissa. Katsotaan, että ihmisen kokemistavan tutkimisessa toinen ihminen ilman koevälineitä dialektisessa vastavuoroisuudessa toimien vastaa parhaiten luonnollista elämää ja on siksi suositeltavin metodinen asetelma niissä tapauksissa, joissa vieras tutkija on tarpeen.

Erittäin tärkeä periaate humanistisessa psykologiassa on vielä se, että inhimillinen kokemus kaikissa variaatioissaan otetaan huomioon. Tutkijalla ei ole mitään oikeutta asettaa ihmisen kokemispotentiaalia Prokrusteen vuoteeseen, katkaista osa siitä pois ja hyväksyä mielivaltaisesti vain tynkä tieteellisen tutkimuksen kohteeksi. Kuitenkin näin yleensä vieläkin akateemisessa psykologiassa menetellään.

Kaikki neurotieteilijät sanovat kuin yhdestä suusta, että ihminen käyttää aivokapasiteetistaan henkisissä toiminnoissaan vain n. 2-5%. Olisi pelkkää tieteellistä naiviutta kuvitella, että tällä 2%:n teholla käsitettäisiin koko todellisuus kaikissa ulottuvuuksissaan. On runsaasti näyttöä siitä, että ihminen voi siiresti ylittää nämä arkikokemuksen rajat ajoittain spontaanisti ja harjoittelun jälkeen niin tahtoessaan. Miksi tämä kokemusalue pitäisi sulkea pois psykologiasta, vaikka se on selvästi osa inhimillistä kokemismahdollisuutta? Tämän kokemusalueen merkitystä ihmisen olemassaolon kannalta ei tulisi väheksyä. Sillä on elämän harmonisoijana ja onnellistajana ratkaisevan tärkeä ja luultavasti suurempi osuus kuin rationaalisella tiedolla. Humanistisen psykologian merkittävänä ansiona on pidettävä sitä, että näiden kokemusten käyttöön ottoa ja viljelyä on ryhdytty intensiivisesti edistämään. Uskotaan, että osa tuosta käyttämättömästä ja uinuvasta 98 tai 95%:sta aivopotentiaalia voidaan varmastiikin aktivoida toimivaksi.

Edellä esitetyn kaltaisia aatevirtauksia ja pyrkimyksiä esiintyy siinä liikkeessä, jota kutsutaan humanistiseksi psykologiaksi. Yleiskatsauksen helpottamiseksi eräitä niistä voidaan vielä koota seuraavan luettelon muotoon.

- 1) fysiikan tiedemalli hylätään,
- 2) ihminen käsitetään ainutlaatuiseksi tutkimuskohteeksi,
- 3) holistisuus tarkoittaa ihmisen jäsentynyttä kokonaisuutta,
- 4) tähdennetään ihmisen yksilöllisyyttä,
- 5) merkityksen ongelma on keskeinen selvityskohde,
- 6) tutkimusmetodeina on toinen ihminen tai ihminen itse,
- 7) tavoitellaan sivistystietoa eikä hallintatietoa,
- 8) otetaan huomioon ihmisen suhde makrokosmukseen,
- 9) tieteenfilosofiana sovelletaan lähinnä eksistentiaalista fenomenologiaa.

c) yleisarviointia ja tulevaisuuden hahmottelua

Humanistispsykologisen virtauksen arvon, menestyksen ja tulosten yksityiskohtaiseen puntarointiin ei tässä vaiheessa ole vielä edellytyksiä. Turkimusalahan on kovin nuori. Kehittykö se koskaan yleisesti hyväksytyksi tieteeksi, riippuu siitä, mitä tieteellä tarkoitetaan. Luonnontieteille asetettavia vaatimuksia se tuskin tulee ainakaan lähiaikoina täyttämään, koska siinä avoimesti hylätään monet luonnontieteen perusasetelmat ja kriteerit. Silti se on jo nyt tärkeä ihmistutkimuksen laji. Avoimuus, jota sen piirissä suositaan tieteellisissä kysymyksissä, voi johtaa tulevaisuudessa vielä uusiin, hedelmällisiin oivalluksiin. Avoimuuden ohella tarvitaan kuitenkin myös kriittisyyttä.

Humanistisen psykologian kehittämisessä on ainakin lähdetty oikeasta suunnasta. Niissä on otettu huomioon filosofinen analyysi sitä, mitä ihminen on perusluonteeltaan ja tavoiteltu omalla sektorilla adekvaatteja metodeja. Sikäli kun humanistinen psykologia vatedeskin keskittyy tutkimaan sitä, miten ihmisen maailmankuva syntyy, muuntuu ja miten sitä voidaan kehittää, muodostuu sille ihmistutkimuksessa varsin täsmällisesti rajautuva toiminta-alue. Sen tutkimustehtävä on myös erittäin realistinen ja tarpeellinen, sillä mikään toinen ihmistiede ei keskitetysti ja adekvaatisti tutki juuri sitä. Olisi peräti kummallista ja onnetonta, jos kaikkein spesifisimmin inhimillisten ongelmien tutkimus jäisi tulevaisuudessa vaille edustajaa ihmistieteiden joukossa.

Merkityksen ongelmaa on tosin psykologiassa tutkittu jossain määrin ja toisten ongelmien sivutuotteena esimerkiksi kognitiivisen psykologian tutkimusotteissa, psykolingvistiikassa, kliinisessä psykologiassa ja tietenkin itsetiedostukseen tähtäävissä psykoterapian muodoissa. Olisi kuitenkin tarpeen koota näiden tutkimusalojen osaintressit yhteen siten, että kokoavana periaatteena olisi juuri merkityksen ongelma, johon kuuluisivat silloin kaikki kokemisen asteet ja vaiheet.

Merkityksen ongelma on myös keskeisenä kaikissa ns. humanistisissa tieteissä kuten

kielitieteissä, kirjallisuustieteissä, estetiikassa, uskontotieteessä, musiikkitieteessä, kulttuuriantropologiassa ja kasvatustieteessä. Niissä kaikissa joudutaan aina viime kädessä selvittämään, miten merkityskokemukset kehkeytyvät maailmankuviksi ja niiden puitteissa elämäkatsomuksiksi, uskon sisällöiksi, yhteiskunnallisiksi asenteiksi, neurooseiksi ja psykooseiksi sekä luovilla henkilöillä erilaisiksi kulttuurin objektivoitumiksi. Eri humanistiset tutkimusalat asettavat tietenkin merkitysten organisoitumista koskevat kysymyksensä eri tavoin ja omien intressiensä mukaisesti. Humanistinen psykologia, joka on keskittynyt merkityksen ongelman selvittelyyn sen yleisessä ja kattavassa mielessä, voisi kuitenkin olla näiden tutkimusalojen tukitiede, jonka tuloksia ne voisivat suoraan hyödyntää.